

עבשיו, שבאו עלי אנשים מהוגנים, עמדתי וקדשתי את עצמי. ומכאן ראייה נוספת שנאמנת לחזור בה על ידי אמתלא.

וזו הלכה, שבאה לפנינו אשה שחזרה בה על ידי אמתלא, והעלה נדון זה רב אחא שר הכירה לפני חכמים באושא, ואמרו: שאם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת.

עוד דנה הגמרא בדיני אמתלא:

בעא מיניה שמואל מרב: האשה שאמרה טמאה אני, וחזרה ואמרה טהורה אני, ונתנה

אמתלא לדבריה, מהו? האם נאמנת להתיר את עצמה על ידי אמתלא⁽⁸⁹⁾?

אמר ליה רב לשמואל: אף בזו אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת⁽⁹⁰⁾.

כב-ב

תנא מיניה ארבעים זימנין [חזר שמואל על דברי רב ארבעים פעם], ואפילו הכי, לא עבד שמואל עובדא בנפשיה, כשבאה אליו אשתו, ואמרה — טמאה אני, ואחר כך אמרה — טהורה אני, ונתנה אמתלא לדבריה⁽⁹¹⁾, לא סמך שמואל על האמתלא להתירה.

90. וכתב הרא"ה — שאם אמרה התקדשתי לפלוני וחזרה בה, לא מהני אמתלא כיון שחבה לאחרים, וכן נפסק להלכה.

ומבואר בפתחי תשובה (אבן העזר מז' ס"ק ג') שהחוב הוא במה שכעת צריך לתת לה שוב את כסף הקידושין, ואינה נאמנת אף לענין להתירה לעולם כיון שאי אפשר לחלק בין הממון לאיסור.

ודייק מכאן הקצות החושן — שלדעת הרא"ה בממון לעולם לא מועילה אמתלא, כיון שתמיד הוא חב לאחרים על ידי חזרתו.

ונחלקו הפוסקים, בגוונא שחוזרת בה תוך כדי דיבור, האם יכולה גם לחוב לאחרים, יש אומרים שבכהאי גוונא יכולה גם לחוב לאחרים, כיון שעוקרת את הגדתה הראשונה. ויש אומרים שאינה חוזרת, כיון שאין כאן דין של הגדת עדות, אלא רק גילוי מלתא בעלמא, ובזה לא מועילה חזרה תוך כדי דיבור היכן שחבה לאחרים.

91. בירושלמי מובא — שאמרה לו — אתמול לא היה לי כח ולכן אמרתי טמאה אני, אבל היום יש בי כח.

והקשה השיטה מקובצת — והלא אין זו

על ידי אמתלא, ושם הרי נאמנת מדין "עד אחד נאמן באיסורים"?

ותירץ — דהתם נמי אינה נאמנת מדין "עד אחד", כיון שיש כנגדה חזקת טהרה, ועד אחד אינו נאמן להעיד נגד "איתחזק", ולכן כל נאמנותה היא מדין "שויה אנפשא", ואכן בזה מועילה אמתלא.

89. ובאר הר"ן שמספקא לן האם כיון שבידה לטבול דלמא לא סמכינן על האמתלא, או לא.

אמנם יש מן הראשונים שפרשו שמספקא לן האם צריכה לתת אמתלא לדבריה או לא, כיון שאיסור נידה קל יותר מאיסור אשת איש, ולכן לא החמירו בו להצריכה אמתלא.

ולכאורה נידון זה תלוי בגדר הנאמנות שמועילה כנגדה אמתלא, אי אמרינן שאמתלא מועילה אף נגד נאמנות גמורה כגון נאמנות של עד אחד, אם כן אין זה חומרא אלא נאמנות מעיקר הדין. ובזה אין סברא לחלק בין נידה לשאר איסורים.

אך אי נאמר שאמתלא לא מועילה אלא נגד "שויה אנפשא", בזה אולי יש לחלק בחומרת האיסורים.

רבי מנחם בר יוסי אומר: אף בדיעבד אם נישאת תצא.

אמר רבי מנחם בר יוסי: אימתי אני אומר שאף בדיעבד אם נישאת — תצא?

בזמן שבאו עדים שאמרו "לא מת", או "לא נתגרשה", ואחר כך נשאת, אבל אם נשאת, ואחר כך באו עדים לאיסור, לא תצא⁽⁹²⁾.

ומקשינן: מכדי, תרי ותרי נינהו, והבא עליה — באשם תלוי קאי⁽⁹³⁾, כיון שבא על ספק

תנו רבנן בברייתא: אשה שהלך בעלה למדינת הים, ולא ידוע מה עלה בגורלו, ובאו שנים ואומרים — מת. ושנים אחרים אומרים — לא מת.

וכן אם שנים אומרים — נתגרשה, ושנים אומרים — לא נתגרשה.

הרי זו לא תנשא מספק, כיון שתרי ותרי נינהו, ואם נשאת, לא תצא. ולקמן יבואר מדוע לא תצא.

93. בגמרא בכריתות, נחלקו האמוראים. דעת רב אסי — שמתחייב באשם תלוי אפילו כשהייתה לפניו רק חתיכה אחת, ואכלה, ואחר כך נודע לו שהייתה בספק חלב וספק שומן.

אך חייא בר רב סבר — שלא מתחייב באשם תלוי אלא כשהיו לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן ואכל את אחת מהן, ואינו יודע איזו מהן.

וכתבו התוספות במסכת כריתות, שקושיית הגמרא דידן לא שייכא אלא לדעת רב אסי, כיון שבסוגיין דמי לחתיכה אחת, כיון שבאשה זו אנו מסתפקים האם טהורה היא או טמאה.

אך התוספות דידן כתבו, שמבואר בגמרא שם שלדעת חייא בר רב, הא דבעינן חתיכה אחת מתוך שתי חתיכות, כיון שצריך שיוכל הדבר להתברר על יד שיכירו את החתיכה השניה, ואם כן אף בנידון דידן הרי יכול הדבר להתברר על ידי עדים, ואם כן אף הוא מודה ששייך בזה חיוב אשם תלוי.

יש אומרים בגמרא שם, שטעמו של חייא בר רב, משום שצריך שיוקבע האיסור בפנינו כדי שיתחייב באשם תלוי, וזה שייך רק בחתיכה אחת מתוך שתי חתיכות, שאחת מהן ודאי אסורה. ואם כן אף בנידון דידן נחשב הדבר

אמתלא טובה, שהרי ודאי ששמואל לא היה אונס את אשתו בעל כרחו, ומדוע שיקרה לו?

והביא בשם תשובות הגאונים — ששמואל היה רגיל להגיש כוס של ברכה לאשתו, וכשהייתה טמאה לא הייתה מקבלת ממנו, וזה היה סימנם לידע האם טמאה היא או טהורה. ופעם אחת לא קיבלה ממנו משום כבוד אחותו, והחשיבה שמואל לטמאה למרות שנתנה אמתלא למעשה.

92. ובטעמו של רבי מנחם — יש שפרשו, שמעיקר הדין מודה רבי מנחם לרבנן, אלא שסבר שקנסוהו רבנן היכא שנשא באיסור שתצא.

והפני יהושע דחה סברא זו, והוכיח מהגמרא ביבמות שרבי מנחם אמר סברא דאורייתא, ולא רק גזירה דרבנן.

וביאר הפני יהושע — שסבר רבי מנחם, שכיון שיש לה חזקת איסור אשת איש — אסורה אפילו אם נישאת. (ודעת רבנן — כמו שיבואר בהערה בסמוך — שיש מול חזקת איסור אשת איש חזקה שאשה דייקא ומנסבא, ולכן מספק אם נישאת לא תצא).

אבל אם נשאה בהיתר, כבר יצאה מידי חזקת אשת איש ולכן לא תצא.

הרי זו לא תנשא מספק, ובדיעבד אם נשאת — לא תצא.

אבל אם שנים אומרים — נתגרשה, ושנים אומרים — לא נתגרשה.

הרי זו לא תנשא, וגם בדיעבד אם נשאת — תצא:

ומקשינן: מאי שנא רישא שאמרת שבדיעבד לא תצא, ומאי שנא סיפא שבדיעבד תצא?

ומשנינן: אמר אביי: תרגמה [העמד את דברי רבי יוחנן] בעד אחד.

וכך הוא באור דבריו: עד אחד אומר — מת, הרי הימנחהו רבנן כבי תרי, כמבואר ביבמות, שסומכים על עד אחד כדי להתיר את האשה לבעלה.

אשת איש, ואם כן מדוע אם נישאת לא תצא⁽⁹⁴⁾?

ומשנינן: אמר רב ששת: הכא איירי — כגון שנשאת לאחד מעדיה, ומכיון שהוא יודע שמת בעלה הרי מותר לו לבא עליה. ולכן בדיעבד לא תצא.

ומקשינן: אכתי היא גופה שאיננה יודעת בכיור שמת בעלה, הרי באשם תלוי קיימא, ומדוע התרנו לה להמשיך לחיות עם העד?

ומשנינן: דאיירי באומרת האשה ברי לי שמת בעלי כמו שאומר העד⁽⁹⁵⁾.

מביאה הגמרא מימרא נוספת בדין תרי ותרי:

אמר רבי יוחנן: אשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו שנים ואומרים — מת. ושנים אחרים אומרים — לא מת.

95. ויש להקשות — והרי האשה שאמרה "מת בעלי", נאמנת, כמבואר במסכת יבמות, ואם כן מדוע בסוגיין שאמרה "מת בעלי", לא תינשא לכתחילה?

ותירץ רש"י — שכאן אינה אומרת ברי גמור, אלא רק טוענת שאם היה בחיים בודאי שהיה בא, ולכן אינה נאמנת לכתחילה, רק שאם נישאת לא תצא.

והר"ן הקשה עליו — והלא בכהאי גוונא לא חשיב כברי, ועדיין חייבת אשם תלוי, כיון שאיננה יודעת בכיור שמת בעלה?

ולכן העמיד הר"ן בגוונא שטוענת ברי גמור, ובכל זאת אינה נאמנת לכתחילה כיון שיש עדים כנגדה.

והרב מבריסק יישב את דעת רש"י — שסבר רש"י שחיוב אשם תלוי שייך רק אם ליבו נוקפו שמא עבר איסור, אך כאן שאין ליבה נוקפה, אף

כאיקבע איסורא, כיון שודאי שהייתה אשת איש. אי נמי כתבו התוספות, שכשאמרה הגמרא — "באשם תלוי קאי", אין הכוונה שחייב ממש אשם תלוי, אלא שעומד באיסור אשם תלוי.

94. ויש להקשות, מדוע מתחייב רק באשם תלוי, הרי כיון שמסקינן שתרי ותרי ספיקא דרבנן, ומדאורייתא מעמידים על החזקה, אם כן יש לנו להעמידה בחזקת אשת איש, והבא עליה בחטאת? וכן קשה מה יועיל שתטען האשה — ברי לי שמת, הרי דינה בחנק כאשת איש שזינתה?

ותירצו התוספות — שבנידון דידן הרי יש מול חזקת האשת איש, חזקה שאשה דייקא ומנסבא, ולכן במקום שאין עדים כלל ואמרה "מת בעלי", מותרת להנשא, ובמקום שיש תרי ותרי הוי ספק, ואין בזה אלא אשם תלוי. ועיין עוד בהערה הבאה.

ומשנין: אין הכי נמי, מעיקר הדין מותרת להנשא אף לכתחילה, אלא שאסרנוה לכתחילה משום אותו פסוק דרב אסי היה רגיל להביאו.

דאמר רב אסי: כתיב במשלי — "הסר ממך עקשות פה, ולזות שפתים הרחק ממך", ולכן אסרנוה לכתחילה כדי להסיר לזות שפתיים מנישואיה.

אך בסיפא דרבי יוחנן — עד אחד אומר — נתגרשה, ועד אחד אומר — לא נתגרשה, התם אסורה אף בדיעבד, משום שתרויחה באשת איש קמסהדי, [כלומר, שלפי עדות

ובדברי עולא, דאמר עולא: כל מקום שהאמינה תורה לעד אחד, הרי כאן כחו של אותו עד — כשנים.

ואם כן האי [כלומר, העד השני] דקאמר — לא מת, הוח ליה עד אחד, ואין דבריו של עד אחד נשמעים במקום שיש שנים המעידים כנגדו, ולכן אם נישאת לא תצא, כיון שסומכים על העד המתיר כעל שני עדים⁽⁹⁶⁾.

ומקשינן: אי הכי, שסמכת על העד המתיר כעל שני עדים, אפילו לכתחלה נמי נתירה להנשא?

איירי כשבאו בבת אחת. אמנם בדינים דאורייתא אף אם יבואו בבת אחת אמרינן "אין דבריו של אחד במקום שניים".

ונראה לכאור את התוספות — על פי מה שחקר הגר"ח (בפרק ט' מהלכות רוצח), בדעת עולא — האם הגדר בדבריו, שהיכן שהאמינה התורה לעד אחד, הרי שסגי לן בנאמנות זו, וממילא כדי להוציא מאותה נאמנות צריך שני עדים. ולפי צד זה לא בעינן שני עדים אלא מתי שכבר קיבלנו את עדותו, אבל אם באו להעיד כאחד, ועדיין לא קיבלנו את עדותו של אף אחד מהם, חשיב כעד אחד בהכחשה.

או דילמא — שהאלימה התורה את עדותו כשני עדים, ואם כן דבר זה שייך אף אם עדיין לא קיבלנו את עדותו, כיון שלענין זה נחשבת עדותו כשניים, ואין דבריו של אחד במקום שניים.

אמנם בדינים דרבנן, מסתבר שהגדר הוא שהסתפקו רבנן בנאמנות של עד אחד, ולא מסתבר שפעלו רבנן בעצם ההגדה של העד, ולכן ודאי שצריך שיעידו בזה אחר זה.

על פי שאין זה ברי גמור, מכל מקום אינה חייבת באשם תלוי.

96. והתוספות דנו, מה הדין בגוונא שבאו שני העדים כאחד, האם גם ככהאי גוונא אמרינן "אין דבריו של אחד במקום שניים".

וכתבו בריש דבריהם — שכשבאו בבת אחת, גם עולא מודה דחישב כעד אחד בהכחשה, והוי ספק.

ולא אמר עולא את דבריו, רק היכא שבא עד אחד, וקיבלנו את דבריו, ואח"כ בא העד השני, דאז חשיב העד הראשון כשנים, ואין דבריו של אחד במקום שניים.

ובסוף דבריהם כתבו התוספות — שאפשר להעמיד את עולא אף כשבאו בבת אחת, והקשו על זה מהמשנה ביבמות — "עד אחד אומר מת, ועד אחד אומר לא מת, הרי זו לא תינשא", ומוכח שלא אומרים "אין דבריו של אחד במקום שניים"?

ותירצו — שסבר עולא שבדינים דרבנן לא אמרינן "אין דבריו של אחד במקום שניים", אלא בגוונא שבאו בזה אחר זה, אבל במשנה ביבמות

אבל בטענת גרושין, אף אם יבא לפנייה יכולה מבחשתו לומר גירשתני, ולא דייקא כולי האי, ולכן אף אם נישאת תצא.

ומקשינן: ומי חציפה כולי האי להכחישו בפניו ולומר גירשתני למרות שלא גרשה?

והרי אמר רב המנונא: האשה שאמרה לבעלה — "גרשתני!", נאמנת! משום ש"חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה", ואם כן הכא נמי עלינו להאמינה שגרשה, משום שאינה מעיזה פניה לשקר?

ומשנינן: הני מילי שאינה מעיזה פניה, רק היבא דליכא עדים דקא מסייעי לה, אבל היבא דאיכא עדים דקא מסייעי לה, ואומרים שהתגרשה, מעיזה ומעיזה! ולכן הכא הרי יש עדים שנתגרשה, ולכן מעיזה פניה לומר — "גירשתני!", אע"פ שלא גרשה.

רב אסי אמר, ליישב דברי רבי יוחנן, דאיירי כגון דאמרי עדים — עכשיו מת! או, עכשיו גירשה!

שניהם הרי הייתה אשת איש, ואסורה להנשא^[97], והאי עד דקאמר — נתגרשה, הוה ליה עד אחד, ואין דבריו של עד אחד נשמעים במקום שנים, ולכן אסורה אף בדיעבד.

רבא אמר, ליישב את דברי רבי יוחנן, מדוע כשאומרים מת ולא מת, אם נישאת לא תצא, וכשאומרים התגרשה ולא התגרשה אם נישאת תצא?:

לעולם איירי רבי יוחנן כשתרי ותרי נינהו, ודלא כאביי שהעמיד בעד אחד, וטעמו של רבי יוחנן, משום שראה רבי יוחנן את דבריו של ר' מנחם בר יוסי שאמר שאם נישאת תצא — לגבי גרושין, ולא ראה את דבריו לגבי מיתה.

מאי טעמא? משום שמיתה אינה יכולה האשה להיות מבחשתו אם יבא לפנייה, ולכן אי לאו שדקדקה לברר שמת לא הייתה נישאת, ולכן לא תצא.

ולא אמרינן "הפה שאסר", אלא בגוונא שמפרש את עדותו, כגון שאומר "תנאי היו דברינו". והקשה עליו הר"ן — הרי במשנה מבואר שאשה שאמרה "אשת איש הייתה וגרושה אני" נאמנת, מדין "הפה שאסר", ודלא כדברי הרשב"א?

ולכן פירש הר"ן כמו שפרשו התוספות — שכנידון דידן ליכא מיגו, כיון שאולי העיד שגרושה היא כדי לפוסלה מן הכהונה, ולכן לא היה שותק מלומר שאשת איש היא, וליכא מיגו. וליישוב את דברי הרשב"א נראה לומר — שזה ברור שלגבי הבעל דבר בעצמו, חשיב הכל כעדות אחת, כיון שהכל נוגע לגופו, ולכן נאמנת אשה לומר "אשת איש הייתי וגרושה אני", מדין

97. והקשו הראשונים — מדוע נזקקה הגמרא לומר ש"תרוויהו באשת איש קא מסהדי", והלא אפילו בלא טעם זה אינו נאמן להתירה, כיון שאין דבר שבערוה בפחות משניים?

ותירצו — דאיירי כשאין אנו יודעים שהייתה אשת איש אלא על פי עדותם, ולכן אי לאו שתרוויהו באשת איש קא מסהדי היה נאמן להתירה.

והקשו הראשונים — אכתי נאמין לעד מדין "הפה שאסר הוא הפה שהתיר", שהרי יכול היה לשתוק, ואז לא הייתה נאסרת?

וכתב הרשב"א — שכאן לא שייך לומר "הפה שאסר, מכיון ש"אשת איש היא", ו"גרושה היא", הנם שתי עדויות נפרדות לגמרי,

אבל אם ידוע שהיתה אשת איש, ובאו שנים ואומרים — נתגרשה, ושנים אחרים אומרים — לא נתגרשה:

הרי זו לא תנשא, ואפילו אם נשאת בדיעבד — תצא!

ומקשינן: מאי שנא רישא שאם נישאת לא כג-א תצא, ומאי שנא סיפא שאם נישאת תצא (99)?

ומשינינן: אמר אביי: תרגמה, [העמד את הברייתא] בעד אחד.

וכך הוא באור הברייתא: ברישא — אם עד אחד אומר — "נתקדשה", ועד אחד אומר — "לא נתקדשה", כיון שתרוייהו בפנויה קמפסהדי, ולדברי שניהם היתה פנויה קודם שהתקדשה (100), והאי עד, דקאמר — "נתקדשה", הוה ליה עד אחד, ואין דבריו של

ולכן — טענת מיתה, הרי ליכא לברורה מתי מת, ואם אמרו "עכשיו טבע במים", אין אפשרות לברר את הדבר. ולכן אם נישאת לא תצא. (ואירי כשנישאת לאחד מעידה, כרבנן).

אך טענת גירושין, איכא לברורה, דאמרינן לה — אם איתא דחכי הוה, שעכשיו התגרשת, אחזי לן גיטך! ואינה נאמנת לומר שאבד לה בזמן כל כך קצר, ולכן אם אינה יכולה להראות את גיטה, תצא (98)!

תנו רבנן: אשה הבאה לפנינו, ואין אנו יודעים האם אשת איש היא, או פנויה, ובאו שנים ואומרים — נתקדשה! ושנים אחרים אומרים — לא נתקדשה!

הרי זו לא תנשא מספק, ואם נשאת — לא תצא.

לכתחילה לא תינשא משום לזות שפתיים), ובסיפא, יש להעמידה בחזקת אשת איש, ולכן אם נישאת תצא? ותרצו התוספות — דמכל מקום אף ברישא היה לנו לומר שתצא מדרבנן, ולא להעמידה בחזקת פנויה כיון שתרי ותרי ספיקא דרבנן, ומדרבנן אין לנו להעמידה בחזקת פנויה.

100. ויש להקשות, מדוע נזקקנו לומר ש"תרוייהו בפנויה קא מסהדי", והלא אף בלא עדותם שהיתה פנויה אינו נאמן לומר שהתקדשה כיון שאין נאמנים על דבר שבערוה בפחות משני עדים?

ואכן כתבו התוספות, שלא דוקא נקט, ואין הכי נמי גם בלא עדותם שהיתה פנויה אינו נאמן לומר שהתקדשה.

אך הר"ן הביא לתרץ בשם הרמב"ן — דסוגיין איירי כדעת רב פפא שהמקדש בעד אחד

"הפה שאסר".

אבל לגבי העדים חשיב כשני עדויות נפרדות, ואחר שקיבלנו את עדותו הראשונה שאמר "אשת איש היא", שוב אינו נאמן לומר — "גרשה היא".

98. והקשה הקובץ שיעורים — הרי אכתי יש לה עדים על הגירושין, ומה אכפת לך בכך שיש חזקה שלא הייתה מאבדת את גיטה בזמן מועט, והלא חזקה נגד עדים לאו כלום היא? ותירץ — שכאן הנדון הוא לגבי ברי דידה, ואם יש חזקה שמשקרת אין רואים את הברי דידה כברי, ועדיין באשם תלוי קיימא, ואסורה להמשיך לחיות עם העד שנישאה לו.

99. הקשו התוספות — והלא ודאי שיש לחלק בין הרישא לסיפא, דברישא יש להעמידה בחזקת פנויה, ולכן אם נישאת לא תצא, (אך